Liber yconomicoꝝ Areſtotelis tractãs de gubernatiõe reꝝ domeſticaꝝ cũ ꝯmẽto magiſtri Johannis verſoꝛis legentium aſpectibus multum amenus.

UVA. BHSC. IyR_098_3

Conomica et politica diffe/
runt nõ ſolum ſicut domus
et ciuitas: hec em̃ ſubiecta
ſunt eis. Verum etiam. q̃a
politica ex multis principi/
bus eſt. Jconomica vero monarchia. Artium
quoniã alique ſunt diſtincte. et non eiuſdem eſt
facere et vti eo quod factum eſt. puta vt lira ⁊ fi/
ſtula. Politice vero eſt ciuitatem ab initio bene
conſtituere. et ea exiſtẽte bene vti Patet etiam
ꝙ yconomice ſit domum atq; poſſeſſiones acq̃
rere atq; vti eis. Ciuitas quidem igitur eſt do/
morum pluralitas. eſt etiam prediorum et poſſe
ſſionum abundans ad bene viuendum. Palã
enim eſt quando nequierit hoc habere diſſolui/
tur ciuitas et cõmunicatio. Amplius autẽ quo
niam huius cauſa conuenit. eius autem cauſa
vnũquodq; eſt quod factum eſt. et in ſubſtantia
eius eſt hec exiſtens. Quare quidem palam ꝙ
yconomica prior eſt politica nihilominus eius
opus. Pars em̃ ciuitatis domus eſt. Videndũ
de yconomica quid ſit opus eius

Eterminata parte pri/

ma moralis phie. nunc dicendũ eſt de ſecũda parte eiuſ/
dem. Et quia pars iſta cum ſequenti nunc pleroſq; la
tet et rara eſt. ideo vis principalior premittetur ad que
dam dubia. que iuxta capituloꝝ ſententiam ſiue exigen
tiam interſerũtur. ex q̃bus relucidiſſime poterit ſub cõ/
pendio effectus pene totalis comprehendi. Circa

exordium igitur correſpondens huic parti ſecunde (q̃
eſt de bono cõmuni domeſtico. et cuius ſunt domeſtice
vt patuit in principio ethicoꝝ) eſt aduertendũ ꝙ iſte li/
ber totalis diuiditur in duos libros partiales. In pri/
mo determinat de partibus yconomice. et de cõmuni/
tate viri et mulieris. que dicitur nuptialis. et de cõmu/
nitate parentum et filiorum. que dicitur paterna. ⁊ do/
minoꝝ ad ſeruos. que dicitur diſpotica. In ſecũdo ve/
ro libro complet illa que minus complete ſunt in primo
dicta. Primus liber ſubdiuidit̃ in duos tractatus. In
ſecũdo determinat de ſpeciebꝫ yconomice capiẽdo yco/
nomicam pro habitu quo quis domum ſuam ſcit bene
regere. Primus aũt tractatus ſex continet capitula In
primo phs enumerat partes yconomice. ſm̃ quas due
erunt ꝑtes vniuerſales domus. ſcꝫ homo et poſſeſſio. ꝑ
hominẽ vir et mulier intelligunt̃. ſed per poſſeſſionẽ in/
telligitur poſſeſſio naturalis et artificialis. Artificialis
poſſeſſio dicit̃ ſicut pecunie ⁊ veſtes. Naturalis vt agri
prata. Sꝫ ꝑtes materiales ſunt vir et vxor et bos arãs
Et prima cura yconomi eſſe debet de ꝯiuge. et quan/
tum ad ea que ſunt extra domum curã gerere debet de
agricultura. Prima aũt et neceſſaria poſſeſſio yconomi
eſt ad ſeruum. que eſt poſſeſſio animata. Et talis ẽ du/
plex. ſcꝫ curator. qui habet p̃cipere. ⁊ oꝑator qui habet
obedire. Huius aũt yconomice quatuor ſunt ſpẽs. ſcꝫ
acq̃ſitiua. cuſtoditiua. vſual'. ⁊ ordinatiua. Debet em̃
habere prudentiã ad acq̃rendũ neceſſaria. cuſtodiendũ
expendenda. et ordinandũ domum ⁊c. et ſic domꝰ yco/
nomici bene ſtabit. Acq̃ſitiua diſpoſitio eſt vt res em
ꝑte cito ſoluent̃. et vendite res in cuſtodia ad debitum
tẽpus reſeruent̃. Subiectũ aũt huius libri eſt hõ in/
quantũ eſt pars domus. et de illo melius patebit in du
bio quarto. Liber aũt p̃ns precedit politicoꝝ. pro tan/
to quia ille tractat de cõmunitate. que eſt ciuitas. p̃ns
aũt liber de cõmunitate domus que eſt pars prioris cõ
munitatis. ſed pars eſt prior ſuo toto. et q2 de partibus
prior eſt ſpeculatio. ideo rationabiliter p̃ſens liber pre/
cedit politicoꝝ. Et differt ſciẽtia libri p̃ſentis a ſcien/
tia libri politicoꝝ cum quo etiam conuenit in hoc. Nã
ſcientia preſentis libri eſt de conſtitutõne domus que ẽ
pars ciuitatis. qua ꝯſtructa ſciet̃ quõ debeat regi. Sic
etiam ſcientia politicoꝝ eſt de cõſtructõne ciuitatis. qua
ꝯſtructa ſciet̃ quõ debeat regi. Differunt tamẽ in hoc
q2 politicoꝝ tractat de principibus et tota familia ciui/
tatis alicuius. Sed preſens liber ſolum tractat de vno
vnam domum regente ſcꝫ ipo yconomo. Sic igit̃ patꝫ
intentio phi quo ad p̃mum capitulum.

Ad euidentiam autem

meliorem huius capituli erunt vndecim dubia. Quoꝝ
primum eſt hoc. Cur phus nõ abſolute oſtendebat q̃d
ſit yconomica. ſed hoc facit cõparando eam ad politi/
cam cum tamen abſoluta conſideratio precedere debet
reſpectiuã Ad hoc dicitur ꝙ yconomica eſt ꝑs politice
modo pars habet ſe reſpectiue ad ſuũ totũ. Et hoc cõ/
ſiderando partem formaliter. Materialiter vero ꝑs eſt
quedam res abſoluta que q̃uis nõ ſit ſine illo reſpectu.
poteſt tamẽ abſq; illo conſiderari. et ſic habꝫ in ſe aliq̃d
ꝑ q̃d ab alio diſtinguit̃. Et q2 phs oſtendit q̃d ſit yco/
nomica. ideo rationabilr̃ interuenit comparatio.

Dubitat̃ ſcõo quare nõ poſuit drãm inter yconomi
cam et monaſticã. ſicut poſuit int̃ yconomicã ⁊ politicã

Ad hoc dꝛ ꝙ dr̄ā economice ⁊ monaſtice eſt de ſe nota.
Monaſtica em̄ īpoꝛtat vnū. economica ꝟo plura. Et
qꝛ politica īpoꝛtat plura. iō maioꝛ ē ꝯuenientia inter eco
nomicā et politicā. ꝗ̄ inter economicā et monaſticā. ne
ḡ vnū credat̄ eē aliud ꝓpter ꝯueniētiā. poſuit inter eas
ꝯuenientiam et non inter pꝛima.

Dubitat̄ tercio. vtꝝ economica ⁊ politica differāt
ſpē. Et videt̄ ꝙ nō. qꝛ dr̄n̄t genere. ḡ ⁊c̄. Tenet ꝯn̄a. qꝛ
dr̄ā generalis maioꝛ ē ꝗ̄ ſpecifica. Scd̄o ſic. nā dr̄n̄t
ſolū ſm̄ magis ⁊ min⁹. q̄ nō diuerſificāt ſpēm Ad h̄
dꝛ ꝙ dr̄n̄t ſpē capiēdo economicā ꝓ cōitate domeſtica ⁊
politicā ꝓ cōitate ciuili. Etiā politica cōi noīe dicta di/
ffert ab ariſtocraſia. alr̄ em̄ nō eēt ſpēs politice. qđ ē ꝯ
pħm tercio ethicoꝝ. Sꝫ hec maioꝛē hꝫ ꝯueniētiā cū po
litica ꝗ̄ cū economica eo ꝙ ille plus pꝛincipantur. quod
nō eſt in economica. Ad ratōem ḡ dꝛ ꝙ maioꝛ multitu
do hoīꝫ ⁊ minoꝛ multitudo nō dr̄n̄t ſpē q̄ ad materialia
qꝛ oēs hoīes ſunt eiuſdē ſpēi. dr̄n̄t tn̄ q̄ ad foꝛmalia. q̄ ē
foꝛmatio hoīm diuerſa ⁊ illi⁹ multitudinis diuerſus mo
dus viuēdi ⁊ ṗncipādi. ⁊ ſic ē de economica ⁊ politica
Etiā illa dr̄n̄t q̄ꝝ ſubiecta ſt̄ꝫ diſtincta. qꝛ ſcie ſecantur
queādmodū ⁊ res de qb̄ ſunt. tercio de aīa. ſꝫ ſubiecta
economice ⁊ politice ſt̄ꝫ diſtincta. nā ſubiectū politice ē
ciuitas. economice ꝟo dom⁹. Vn̄ ſciendū ꝙ dom⁹ ꝓ/
ut capit̄ ꝓ cōitate domeſtica ad pn̄s ſic definit̄ Eſt mul
titudo plurīū hoīm in vno habitaculo habitantiū ꝓpter
ſuſtentatōem vite et ꝓpter ꝓꝛietates quotidianas. id ē
ꝙ edant et bibant et habitent ſimul

Dubitat̄ q̄rto vtꝝ dom⁹ ſit ſubiectū pn̄tꝫ ſcie. ⁊ vi
detur ꝙ nō. qꝛ pn̄s ſcia ſolū tractat de ṗncipatu nuptia
li paterno et deſpotico. talis aūt ṗncipatus nō eſt cōi/
tas domeſtica. Ad hoc dꝛ cū pħo in hoc ṗmo ꝙ ſic
Ad rōem dꝛ ꝙ talis ṗncipatus nō ē ſolū ṗncipātis ſꝫ
etiā iſtoꝝ q̄ꝝ ē ṗncipat⁹. et ideo ṗncipatus economice
ꝯuertit̄ cū domo ſiue cōitate domeſtica.

Dubitat̄ q̇nto. quō politica ſit in multꝫ ṗncipatibꝫ
cū tn̄ regiōis ṗamidis (q̄ ſunt ſpēs politice ſiue monar/
chie) ē tm̄ vn⁹ ṗnceps. Ad h̄ dꝛ ꝙ pħs loq̄t̄ vt in plu/
ribꝫ tyrannide accipiēdo regnū. Vel dꝛ ꝙ ꝑ politicā in
telligat politicā ꝓꝛie dictā. q̄ ē ṗncipat⁹ ciuitatꝫ ⁊ di/
ſtict⁹ ꝯ alias q̇nꝗ̄ ſpēs politice vt patebit. iij. politicoꝝ

Dubitat̄ ſexto quō intelligit̄ ꝙ aliq̄ politica ſit mo/
narchia. cū tn̄ mulier ita bn̄ hꝫ oꝛdinare ſic̄ vir. etiā ibi ē
ſeru⁹ diſponēs. q̄ eſt dn̄s alioꝝ. ḡ in economica ſt̄ꝫ plu
res rectoꝛes. ⁊ ꝑ ꝯn̄s politica nō eſt monarchia. Ad h̄
dicitur ꝙ in economica et politica eſt vnus pꝛincipalis
ṗnceps ⁊ dominus. licet ſint plures rectoꝛes. vt ꝓba/
tum eſt. illi tn̄ ſub vno ṗncipali ꝯtinent̄. Unde deſpo/
tes eſt ille q̄ pꝛeponit̄ ſeruo. vel q̄ reſpicit ſeruos eis pꝛe/
cipiendo. et hoc fit gratia domini.

Dubitat̄ ſeptimo. vtꝝ cōitas domeſtica dignioꝛ ſit
ꝗ̄ ciuilis. Et videt̄ ꝙ ſic. nā in economica ē ſolū vn⁹ ṗn
ceps vl̄ ṗncipās. ḡ ip̄a ē dignioꝛ ꝗ̄ ciuilis in q̄ ſunt plu
res. vt dꝛ. x° metaphyſice. ⁊ tercio politicoꝝ. Ad h̄ dꝛ
ꝙ cōitas ciuilis hꝫ ſe ſicut totū. cōitas āt domeſtica ſi/
cut ꝑs. eo ꝙ ciuitas cōponit̄ ex domibꝫ ⁊ vicis tanꝗ̄ ex
ꝑtibꝫ. totū āt eſt dignius ſuis ꝑtibꝫ ſiue ſua ꝑte. Unde
ꝯſiderando cōitates in ſe. tūc ciuilis dignioꝛ eſt dome/
ſtica. vt ſtatim oſtenſum eſt. ſed conſiderando eas q̄ ad
ſua ṗncipia ⁊ modū ṗncipiandi tūc domeſtica ē dignioꝛ
vt ꝓbauit rō an̄ rn̄ſionē. ⁊ ſic ꝓbatōes n̄ ſt̄ꝫ aduerſe ⁊c̄.

Dubitat̄ octauo vtꝝ ars rem faciens ⁊ ea vtens ſit
dignioꝛ arte q̄ facit rem et nō vtitur ea. Et videt̄ ꝙ ſic
qꝛ facere rem et vti ea eſt maioꝛis ꝑfectōnis ꝗ̄ facere rē
et nō vti ea. Ad hoc dꝛ ꝙ tres ſt̄ꝫ grad⁹ dignitatꝫ artiū
Pꝛimus eſt artis que nō rem facit ſed vtitur ea. Secū
dus que rem facit et nō vtitur ea. Tercius eſt que rem
facit et vtitur ea. Et ſic pꝫ ꝙ dubiū eſt falſum. Nā ſic
ars fabꝛilis melioꝛ eſſet arte militandi. quod eſt falſum

Ad ratōnem dicitur ꝙ vſus rei non addit ꝑfectōeꝫ.
ſed magis imꝑfectōnem

Dubitat̄ nono. vtꝝ economi ſit domum ꝯſtituere.
Ubi ſciendū ꝙ idē eſt domus ⁊ economica. ⁊ ergo vnū
ꝯſtitueret reliquū. In hoc capitulo ṗmo etiā ponit̄ defi
nitio ciuitatis talis. Eſt domoꝝ pluralitas p̄diis ⁊ po
ſſeſſionibꝫ habūdans ad bene viuendū oꝛdinata. Et
illa definitio eſt materialis. ⁊ in ea ponit̄ pluralitas do/
moꝝ cū aliis ꝑticulis ſequentibꝫ ꝑ dr̄ña. Et dꝛ habun/
dans ad dr̄ñam ville. Et addit̄ ad bene viuendū ꝓpter
diſcoꝛdiā. que in ciuitate eſſe nō debet.

Dubitat̄ decimo. vtꝝ ꝑſona ſit ciuitas. Reſponde
tur ꝙ nō. imo nec ꝓuincia ē ciuitas. qꝛ excludit̄ illa a de
finitōe. cū dꝛ (domoꝝ pluralitas) qꝛ ibi nō eſt vera pꝛo
uincia vbi eſt domoꝝ pluralitas ⁊c̄. Sic etiam dicit̄ de
politica olagarcia. que nō eſt vera ciuitas. qꝛ ibi non eſt
vera concoꝛdia ciuiū. Tamē ciuis pꝛimo dicit̄ a ciuitate
ſcd̄o dicit̄ ab apparitōne. tercio dicit̄ a diſpoſitōne. Et
ſm̄ hoc ciuis dicit̄ tripliciter. Pꝛimo vt eſt homo politi
cus ſubditus legibꝫ et bonis ꝯſuetudinibꝫ ciuitatis in
bene obediendo et regendo. Scd̄o vt hō politicus in/
habitans ciuitatē. Tercio vt eſt hō cui eſt poteſtas cō/
municandi ṗncipatui ꝯſiliatiuo ⁊ iudicatiuo.

Dubitat̄. xi°. vtꝝ dom⁹ ſit ṗncipale in ciuitate Re
ſpōdet̄ ꝙ nō intelligēdo de ṗoꝛitate ꝑfectiōis. Ciuitas
em̄ hꝫ ſe ſicut totū. ⁊ dom⁹ ſicut ꝑs ei⁹. mō totū eſt ꝑ/
fectius ſua ꝑte. Et ſi diceres tn̄ dom⁹ min⁹ req̄rit ꝗ̄
ciuitas. ergo erit ꝑfectioꝛ. Tenet ꝯn̄a qꝛ illud eſt ꝑfecti
us qđ minus req̄rit. Reſpondet̄ negando ꝯn̄am. qꝛ pe/
nes hoc nō attenditur ꝑfectio. alr̄ ſeq̄ret̄ ꝙ lapis eſſꝫ ꝑ
fectioꝛ homine. quod eſt falſum ⁊c̄.

**Ars ꝟo domus hō eſt et poſſeſſio. Cū
aūt ṗmo in minimis natura ſinguloꝝ
reꝑit̄: et de domo ſil̄iter ſe hꝫ ſm̄ heſiodū. opꝫtet
vtiq̄ ṗus dn̄m in domo vxoꝛē et bouē arantem
habere. Hec q̇dē nutrimenti gr̄a. ṗmū aūt libe
roꝝ. Quare opoꝛtꝫ vtiq̄ q̄ de vxoꝛis ſtatu ſunt
tractanda bene diſponere. Hec aūt eſſe qualem
opoꝛtet eādem eſſe inſtruere**

In ſcd̄o capitulo pħs docet quō ṗmo cura dꝫ eē de
ꝑtibꝫ dom⁹. Pꝛo quo ſciendū ꝙ ꝑtes ſunt duplices .ſ.
ṗncipales et minus ṗncipales Pꝛincipales ſunt dom⁹
et poſſeſſio. Minus principales ſunt vir et vxoꝛ. et ille
ꝑtes ſunt oꝛdinate ad ꝓcreandū liberos. alie ꝟo ad ge
nerati nutritōem et ꝯſeruatōem. Et maxima cura ip̄i/
us economi (q̄ ad ip̄m ꝑtinet) eſt ꝙ bn̄ regat vxoꝛē ⁊ fa
miliā. quibꝫ diſtincte cōpoſitis rectoꝛi domus facilius
cetera erunt ad oꝛdinandū ⁊ ad acq̄rendū. Sic igit̄ pꝫ
intentio pħi in hoc ſecundo capitulo. Ad cuius euiden
tiam melioꝛem erunt tria dubia.

Dubitatur primo

An q̇libet hō ſit ṗs cōitatis domeſtice. Et videť ꝙ ſic ex hoc capitulo. Oppoſitū pȝ de heremita. q̇ eſt hō ⁊ tn̄ nō ē ṗs domeſtice cōitatis. q̄ tm̄ ſibiipi viuit. Ad ratione igiť aň oppoſitū factā dr̄ ꝙ phs vult ꝙ ille qui ſic opatur eſt ṗs cōitatis domeſtice. et ſic dictū phi in lr̄a intelligitur indefinite et nō vlr̄.

Dubitať ſcdo. vtꝝ tm̄ tres ſunt ṗtes dom⁹. Et videtur ꝙ ſunt pauciores. nā vir et mulier ſufficere videntur Scdo videť ꝙ ſint plures. q̄ vltra illas adhuc ſt filii ſerui et ancille. Tercio barbari vtebanť ſuis vxoribus ad arandū. g̊ ſufficiunt due ṗtes. Ad hoc dr̄ ꝙ tm̄ tres ſunt ṗtes materiales domus. ſcȝ vir. vxor. et bos arans. Ad ṗmā igiť rōnem dr̄ ꝙ ipa arguit de ṗtibus min⁹ ṗncipalib⁹. Ad ſcdam dr̄ ꝙ filii includunť in patre ſicut effectus in ſua cauſa. et ſeruus includiť in dn̄o ſicut correlatiuū in ſuo relatiuo. Ad terciā dr̄ ꝙ barbari in hoc errauerunt. vnde recta rō hoc nō dictat ⁊c̄

Dubitať tercio. an finis vxoris ſit generatio ꝓlis. Et videť ꝙ nō. Nā finis eſt ṗmū in intentōe. ſȝ ſic non eſt hic. g̊ ⁊c̄. Scdo ſic. vxor quādoq̄ eſt nimis iuuenis qn̄q̄ nimis ſenex. et ſic eius finis nō eſt generatio ꝓlis. Ad hoc dr̄ ꝙ finis īmediatus ⁊ ꝓpinquus mulieris ē generatio ꝓlis. ſȝ finis mediatus ⁊ remotus eſt ſaluatio vxoris. q̄ fit ꝑ ſaluatōem filioꝝ. Et ꝑ hoc pȝ reſponſio ad ṗmū. Ad ſcdm̄ dr̄ ꝙ cū ē nimis iuuenis tūc ſufficit generatōnis ꝓlis intentio. ſȝ ſi eſt nimis ſenex ſufficit ꝙ ṗus ꝓ generatōne ꝓlium laborauit. ſic etiam ſi eēt ſterilis ſufficit ꝓcreandi intentio.

Poſſeſſionis autē prima cura de ea que ſcd̄m naturā. ſcd̄m vero naturam laboratoria ṗor ea que ē a terra. vt metallica ⁊ alia hmōi Georgica aūt maxime: q̄ iuſta. nō eni̅ inhumaniter nec violenter ſicut bellice. Amplius autē et eoꝝ que ſcd̄m naturam ſunt. Naturaliter autē a matre nutrimentū oīibus eſt. quare et hominibus a terra. Adhuc autem ad fortitudinem multū confert. nō eni̅ ſicut fabrilis corpora inutilia facit. ſed ſupfluitas corporis foras pergere et laborare. Amplius aūt potentiam periclitari aduerſus hoſtes. horum tamen poſſeſſiones tantum ſunt extra domum.

In hoc tercio capitulo docet quatuor Primū eſt ꝙ cura ṗma de poſſeſſionib⁹ economi debȝ eē agricultura. q̄ magis iuſta ē q̄ alia ars humana. Scdm̄ ꝙ agricultura magis eſt naturalis. q̄ a terra nutrimentū capimus tanq̄ a matre. Tercio q̄ agricultura ꝯfortat corpus. q̄ (vt dicunt medici) modicū laborare ꝯfortat corpus. et etiā circa artē illā nō ꝑſať adeo magn⁹ labor ſicut circa alias artes. Quarto agricultura dat fortitudinem reſiſtendi inimicis. Ad euidentiam huius capituli erunt quatuor dubia.

Dubitatur primo.

Vtꝝ inter poſſeſſiones naturales maxima cura economi debet eſſe agricultura. Et videť ꝙ nō. q̄ plus debet curare de ſeruis et de bonis factis. nam illa plus cōferunt fructū ad neceſſaria. g̊ Ad hoc dr̄ ꝙ agricultura magis Ad rōem igiť negať aňs quo ad ṗmū. lȝ eni̅ iſte dignior ſit. tn̄ ager plus valet ad indigentiā releuandā q̄ ꝑ agrū vita hōis ꝯſeruať. qd̄ nō fit ꝑ ſeruū. qui met de eo ducit vitam. De aliis duob⁹ dr̄. ꝙ nō ꝯferūt maiorem fructū. q̄ ſine illis homo viuere pt̄. ſed ſine cultura agrorum viuere non poteſt

Dubitať ſcdo. quare agricultura ſit maxime curanda. Ad hoc dr̄ ꝙ ad ꝓbatōem illius ſunt quatuor rationes. quas recitat phs in hoc capitulo. Et ṗma eſt. q̄ iſta ars eſt magis iuſta. ⁊ hoc in compatōne ad alias artes. Scda eſt. q̄ ipa eſt magis naturalis. Tercia eſt q̄ ꝯfert fortitudinē naturalē ⁊ corꝑalē. Quarta eſt. q̄a ꝑ eam inimicis fortiter reſiſtitur

Dubitať tercio. vtꝝ opus agriculture ſit facili⁹ ope fabrili. Et videť ꝙ nō. q̄ ad opus agriculture req̇runtur q̄plures pedes. ad opus aūt fabrile ſufficiunt manus. Reſpondeť ꝙ opus agriculture eſt facili⁹ arte fabrili. plures eni̅ colunt agros q̄ ſunt fabri. ⁊ q̄ illd̄ qd̄ difficile eſt fugiť. ars āt fabrilis magis fugiť. g̊ eſt difficilior Ad rōem g̊ dr̄ ꝙ in arte fabrili totū corp⁹ laborat. licet nō moueatur localiter. et ſic fortius laborat et intenſius q̄ ille qui colit agrum.

Dubitať quarto. An expediat ciuitati agricolas eē in bello. Et videť ꝙ nō. q̄ vnius inſtrumenti vnicū tm̄ debet eſſe officiū. vt pȝ ṗmo politicoꝝ. g̊ agricole nō debent bellare Scdo. nō expedit ciuitati ī bello habere inexꝑtos. quales ſunt agricole Tercio. ſilr̄ nō expediret ſutori ex ſili rōne Rn̄deť g̊ ꝙ expedit agricolas eſſe in bello. q̄ fortes ſunt et robuſti. Ad ṗmū igiť negať maior. Ad phm dr̄ ꝙ loq̇tur de officiis ṗncipalibus. cū quo ſtat ꝙ vn⁹ pt̄ habere plura officia min⁹ ṗncipalia. Ad ſcdm̄ dr̄ ꝙ agricole ꝓpter expientiā non habenť. ſȝ magis ꝓpter reſiſtentiā Ad terciū dr̄ negādo ꝯñam. q̄ nō ē ſilr̄. agricole eni̅ vtunť arte bellica alia ratōne q̄ ſi ſutor vteretur arte piſtoria. Primū ptȝ. q̄ agricola fugit qn̄ eſt fugiendū. modo fuga eſt alicui⁹ fortitudinis et verſatur circa bellum. vt ptȝ q̄rto ethicoꝝ ſed ſic nō eſt in aliis.

Omnib⁹ eni̅ de coniuge prima cura: Cōmunicatio eni̅ naturalr̄ feīe ac maſculi eſt ṗcipue. Preſuppoſitū eſt q̇dem a nobis in aliis q̄m multa ſcd̄m naturā affectant opari. ſicut et aliud vnūquodq̄. Impoſſibile eſt aūt feminā ſine maſculo. ⁊ maſculū ſine feīa hoc efficere. Quare de neceſſitate hmōi eoꝝ conſiſtit in cōicatōe ſocietas. Quare in aliis quippe aīalibus naturalr̄ hoc exiſtit Inquātū ꝑfectōis magis ṗticipant in tantū nō ſolummō gratia ꝓlis ꝓcreande. In viris autē prudentiorib⁹ magis

UVA. BHSC. IyR_098_3

determinatum eſt. Apparent euenire etiam magis auxilia facta et amicicie et coopatōnes adinuicem. Jn homine tamē magꝭ qm̄ nō ſolū eſſendi vez etiam bene eſſendi gratia coopatoꝛes ſibijnuicem maſculus et femina ſunt Etiā filioꝝ natura nō miniſterij cauſa ſolū. ſꝫ vtilitatis Que em̄ potētes ipotentibꝰ fecerunt itez ipotētes repetunt. a potentibꝰ etem̄ in ſenio ipotentes effecti ſunt. Sil'aūt et natura replet hoc periodo ſꝑ eſſe: cū per vnū nequeat ꝑ ſpeciē. tamē ſicut preoꝛdinata fuit virtuſqꝫ natura maſculi et femine ad cōmunicatōem. Om̄ia em̄ aſſumpta vtilioꝛē habere virtutē ad cōmunicatōem. ſꝫ ꝯtraria q̇dem ad idē ꝓo ꝯueniētia Aliud q̇dē foꝛte. aliud ꝓo fragile fecit. vt illud magis ſe cuſtodiat pre timoꝛe Aliud vlciſcaꝛ pre foꝛtitudine. ⁊ iſtud querat ꝑ foꝛtitudinē q̄ foꝛis ſunt. illud ꝓo ſaluet q̄ intus ſunt Et ad opatōem illḋ q̇dē optet potēs eē et robuſtius Jllud ꝓo ad exterioꝛa debile Jſtud vero ad quietem deterius. ad motum aūt ſalubꝛius. Et de filijs q̇dem generatōnem ꝓpꝛiam vtilitatem vero cōmunē. Hoꝝ quidem vero eſt nutrire. hoꝝ vero edocere eſt

¶ Jn hoc quarto capitulo phus docet ꝙ cōmunicatio viri et mulieris ſit maxime naturalis. Jdeo economus debet habere maximam curam de vxoꝛe. quod intelligiꝛ de iſtis que ſunt in domo. Nā nec vir nec mulier poteſt ſine tali cōmunicatōe naturalia exercere. Secundo docet ꝙ cōmunicatio a brutis differt a ratōnalibus. pꝛimo in hoc. qꝛ talis appetitus in brutis ſoluz eſt appetitus naturalis. ſed in hoīe fit ex vtroqꝫ tam ex ꝑte appetitus naturalis q̄ꝫ ratōnalis ſiml'. Scḋo differt. qꝛ talis cōmunicatio in brutis fit ſolū ꝓpter generatōnem filioꝝ. ſꝫ in hoīb nō ꝓpter hoc. ſed vt in defectu parentū filij ſuccurrant eis, ⁊ ecōuerſo. Tercio qꝛ ꝑ hmōi cōicatione viri et mulieris vir ⁊ mulier acq̇runt ſibi eē ꝑpetuum ⁊ ſummū bonū appetere. qḋ ē maxime naturale. Etiā talis cōicatio eſt naturalis. qꝛ natura dedit viro et feie inſtrumenta generandi. Fecit em̄ virū foꝛtem et mulierē debilē. ita ꝙ vir defendat mulierē. Etiā vir debet videre q̄ ſunt extra domū et ea ꝓcurare ſi fuerint neceſſaria. Mulier vero ad ea q̄ ſunt in domo. vt ad filios et filias vt illeſa ꝯſeruentur. ⁊ ſic erit bona ꝓpoꝛtio. Ad euidentiā iſtius capituli erunt tria dubia.

Dubitatur pꝛimo.

Utrum (ſi filius et pater ambo ſint in extrema neceſſitate conſtituti) plus ſit ſubueniendum patri q̄ꝫ filio Et videtur ꝙ plus patri. Nam magiſtris parentibꝰ et dijs nō poteſt reddi equalens meritū: ergo erit plus patri ſubueniendū q̄ꝫ filio Ad hoc diciꝛ ꝙ pater plus diligit filium ſuum q̄ꝫ econuerſo, ergo plus debet filio ſubueniri q̄ꝫ econtra Tenet ꝯſequētia. nam illud quod plus diligitur, illi plus eſt ſubueniendū. Añcedens ꝓbatur. qꝛ illud plus diligitur qḋ eſt ꝑs ſua q̄ꝫ illḋ quod nō eſt ꝑs ſua. ſic eſt de filio. g̃. Ad rōem ḋꝛ ꝙ plus ē ſubueniendū filio ꝓpter rōem ſtatim factam. Et negaꝛ ꝯña. qꝛ ſi ili rōne ꝓbareꝛ ꝙ plus eſſet ſubueniendū patri q̄ꝫ deo vel ſibijpi. qḋ nō eſt dicendum.

☞ Dubitaꝛ ſcḋo. vtꝝ plus ſit obediendū patri q̄ꝫ alteri. Rñdetur ꝙ alteri. qꝛ deo magis obediendū eſt q̄ꝫ patri. imo interdū etiā obediendū eſt p̄latis ⁊c̄.

☞ Dubitaꝛ tercio. vtꝝ vir ⁊ mulier ſint eiuſdē ſpēi Ubi ſciendū ꝙ q̄tuoꝛ ſunt ꝟtutes cardinales. vt patet q̄rto ethicoꝝ. ſꝫ tꝑantia. foꝛtitudo. iuſticia. ⁊ pꝛudētia Et etiā ſunt q̄tuoꝛ dotes cardinales in q̇bꝰ vniunꝛ ſicut ianua in cardinibꝰ. Uerbi grā. tꝑantie coꝛrñdet ſanitas. foꝛtitudini robur. iuſticie pulcritudo. ⁊ pꝛudētie coꝛrñdet agilitas. Modo q̇bꝰ intētiꝰ ꝯueniūt tales dotes ſunt magis ꝟtuoſi. ⁊ ſic ē de viris. g̃ tales ſunt magis virtuoſi. Jpi em̄ ſunt pulcrioꝛes. robuſtioꝛes. agiliores. ⁊ ſanioꝛes. loquēdo tñ de tota ſpē. Et ſic pꝫ ꝙ viri et mulieres ḋꝛñt ſꝫm magis ⁊ minus. Jlla em̄ nō diuerſificant ſpeciem. et ſic patꝫ reſponſio ⁊c̄.

Pꝛimo quidē igitur leges ad vxoꝛem non iniuriari. ſic em̄ nec ipē iniuriaꝫ patietur hoc etiam cōmunis lex ſequitur: Et ſicut pictagoꝛici dicunt tanq̄ꝫ famulam ductam de lare nequaq̄ꝫ decet opinari. nec iniuriandum decet Jniuriam quoqꝫ dico cōmunicatōnis viri qui foris ſunt. De coitu vero nec indigere nec ſtanq̄ꝫ abſentem abſtinere non poſſe. ſed taliter vti ꝙ ſufficiat preſente et non preſente: Unde etiam bene habet quod Heſiodus dicit Opoꝛtet puellam ducere vt doceat bonos moꝛes. nam diſſimiles moꝛū nequaq̄ꝫ amabiles. De oꝛnatu autem etiam ſicut nec moꝛibus opoꝛtet elatos adinuicem appꝛopinquare ſic nec coꝛpoꝛibus Oꝛnatus autem nihil differens eſt locutōnis tragediarum in apparatu adinuicem.

Jn hoc q̇nto capitulo phus docet quatuoꝛ documēta. Pꝛimum eſt. vir nō debet facere iniuriā mulieri Ratio eſt. qꝛ al's viceuerſa ipa viro faceret iniuriam. Et intelligitur documentū ſic. Uir nō debet coire cū alia muliere ſibi illegitima Secundū documentū eſt. vir ſuam vxoꝛem cognoſcere debet temperate Rō eſt. qꝛ ſi nimis modicū. tunc daret mulieri occaſionē peccandi. Si nimium poſſet deſtruere eam. Tercium documentū eſt

UVA. BHSC. IyR_098_3

melius eſt contrahere cum virgine q̄ cum vidua. Ra/
tio eſt. quia virgo melius compelli poteſt ad viuendū
ſm beneplacitum viri q̄ vidua. Quartum documen/
tum eſt. Expediens eſt ꝙ vir et mulier habeant orna/
tus coequales. Ratio eſt. quia alias inter eos oriri po/
ſſet diſcordia ſi in ornatu eſſent inequales Et ſic patet
intentio philoſophi in hoc capitulo.

E poſſeſſionibus autem primum qui/
dem ac magis neceſſarium quod opti/
mum et principaliſſimū. Hoc autem eſt homo
Propter quod decet primo ſeruos ſtudioſos or
dinare. Seruorum autem ſpecies due ſunt. ſcʒ
curatio. et operatio. Quia vero videmus ꝙ do
ctrine equales quoſdam iuuenes faciunt neceſſe
eſt ordinantem nutrire doctrinis. quibus atten
denda ſunt opera liberaliora. Colloquium ve/
ro ad ſeruos nec iniuriari nec per diſſolutos ꝑ/
mittere. et liberalioribus quidem honorandus
operatoribus pluralitatem cibariorum Et quo
niam potatio vini iuuri oſos liberos facit ⁊ mul/
te gentes a bonis ſicut carthodonenſes in exer
citu. manifeſtum eſt ꝙ de hoc aut nihil aut pa/
rum eſt dandum Exiſtentib us vero tribus ope
re. pena. et victu. Aliud quidem nec puniri: nec
operari victum habere iniu rioſos facit. Aliud
vero penas et opera habere. victum autem non
violentum et debilitatum facit Reſtat ergo ope
ra dare et victum ſufficientem. Nam ſine mer/
cede impoſſibile eſt dominari ſeruo. merces au
tem victus ſit ſicut et in alijs. Quando bonis
bonum non fit et melioribus melius. nec p̄mia
bonitatis. ſed malicie peiores fiunt. ſic et de ſer/
uis. Propter quod et deliberare oportet et di/
ſtribuere ſingula condigne. et victum et veſti/
tum ocium. et penas vero et opere imitātes me
dicorum veritatem. vtilitatem medicine reſpi/
ciend o. quoniam farmacia non eſca propter cō
tinuitateʒ. Genera vero ad opera de ſeruis ſunt
optima. que nec timida. nec fortia valde Utraq̄ꝫ
enim inique agunt. valde enim timidi non pati/
untur. et valde iracundi non obediunt. Oportʒ
enim in omnibus finem ponere. Juſtum enim
et moderatum libertatem in meritum poni. vo
lunt enim liberare quando meritum eſt et tem/
pus determinatum.

¶ In hoc ſexto capitulo philoſophus docet de inte/
riori poſſeſſione domus. ſcʒ de ſeruis. de qua nouem po
nit documenta. Quorum primum eſt. ſeruus eſt pri/
ma et neceſſaria poſſeſſio economi. Cuius ratio eſt. q̄a
eſt optima et principaliſſima pars domus. Secun/
dum documentum eſt oportet ordinare ſeruos ſtudio/
ſos. Ratio eſt. nam ex quo prima et neceſſaria poſſeſſio
eſt. vt dicit documentum primum. ergo oportet ordina
re ſeruos ſtudioſos a quorum bonitate poſſeſſio depen
deat. Unde ſeruus eſt organum animatum actiuum
et ſeparatum alterius homo exiſtens (Organum) di/
citur loco generis. quia domus per ſeruum operatᷣ tan
q̄ per organum. Secundo dicitur (animatum) ad di
fferentiam inanimatorum Tercio dicitur (actiuum)
ad differentiam inſtrumenti artificis. Quarto dicitᷣ
(ſeparatum) propter manus et pedes. Quinto dici
tur (alterius homo exiſtens) Nam ſeruus non eſt ſui
ipſius. etiam dicitur hoc ad excludendum oues et bo/
ues. Tercium documentum eſt. expedit vt dominꝰ
ſeruum a natiuitate nutriat. Cuius ratio eſt. quia pro/
pter bonum ſibi impenſum diligentius laborat et ſuas
fidelius reſpicit operationes. Quartum documen/
tum eſt economus debet loqui ſeruis ſuis modeſta et
non iniurioſa vel ſcandaloſa. Cuiꝰ ratio eſt. quia ſi dat
ſeruis verba iniurioſa. tunc prohibentur a labore. Si
etiam dat eis verba nimis ſuauia. tunc reddit ſe cōtem
ptibilem. quia nimia familiaritas contemptum parit.
Quintum documentum eſt economus debet ordi/
nare diligenter ſeruis ſuis cibaria in copia Cuius ratō
eſt. quia in hunc finem ſerui laborant vt ſatientur. Se/
xtum documentum eſt. economus nō debet ſeruis ſuis
dare vinum. Et ratio eſt. quia non debet filijs ſuis da
re vinum. quibus magis videtur licere potio vini. ergo
nec ſeruis licet. Antecedens patet. nam propter vinuʒ
forte recederent a labore. quia vinum et mulieres faci/
unt apoſtatare ſapientes. Septimum documentum
eſt. economus debet dare ſeruis ſuis opus et penā de/
terminato tempore et victum ſufficientem Ratio eſt qꝛ
ſi dat eis victum ſine opere. tunc facit eos laſſatos ⁊ in/
obedientes. Si vero dat eis opus ſine victu. tunc fiūt
nimis debiles. Et per penam intelligitur opus labori
oſum. Octauum documentum eſt. ſerui non debent
eſſe timidi. iracundi. fures. nec paſſionati Ratio eſt. quia
ſi ſint timidi non ſuſtinent ardua. Si iracundi. non ve/
rentur dominum. Debent igitur eſſe mediocres.
Nonum documentum eſt. economus debet ſuis ſeruis
quandoq̄ꝫ dare ocia. quandoq̄ꝫ autem labores. tamen
moderate Ratio eſt quia (vt dicitur in ethicis) requies
et ludus neceſſaria ſunt vite. Sic igitur patet intentio
phi quantum ad preſentem tractatum.

UVA. BHSC. IyR_098_3

Pecies vero economice ſunt quattu/
oꝛ quas circa res opoꝛtet habere. Eſt
enim acq̄rere poſſibile. opoꝛtet eſſe ꝛ ea vero cu
ſtodire Si vero nō nulla vtilitas acquirēdi nec
non eſſe oꝛnatum ꝛ vſum vtilem. Hoꝛum em̄
gracia illius egemus. diſtingui tamen opoꝛtet
ſingula. ꝛ magis fructifera opoꝛʒ eſſe. ꝛ ſic ope
rationes diſtribui. Ad cuſtodiam vero ꝛ lato/
nicis licet vti. Attica vero diſpoſitio vtilis. re/
tribuentes em̄ omnia emunt. Et boꝛrei diſpo
ſitio ꝛ poſitio non eſt in diſpoſitionibus peio/
ribus Et per ipſum vero omnia oꝛdinari. ꝛ ſin
gula ad ipſuʒ reſpicere Et dyoy. dicebat. nemo
aliena vt pꝛopꝛia curat. Unde quicq̄d conue/
nit per ſe fieri opoꝛtet ꝛ curam habere ꝛ pſian;
et libij pꝛouerbiuʒ bene habet. Alius q̄dem in
terrogatus q̄d magis equū impinguat. domi/
ni oculus. Libius vero interrogat⁹. quale ſter
cus ad agrum optimū. domini veſtigia dixit.
Cuſtodienda q̄dem igitur alia ipſum virū. alia
vero vxoꝛem. Et vtriuſq̄ diſtinguantur opera
diſpoſitionis: Et ad hoc diſtinguendum. in p̄
uis quidem diſpoſitionibus ſeu oꝛdinātibus
raro. In his vero que ſub cura ſunt ſepe: Non
enim poſſunt bene niſi appareant bene imitari
nec in alijs erit cura. Unde impoſſibile negli/
gentibus dominis ſuper aſtitoꝛes ſollicitos eē
Cum autem hec ad virtutem bonam ꝛ ad diſ/
poſitionem vtilia. opoꝛtet pꝛius dominos ſer/
uis ſurgere. omnibus ſurgere ꝛ doꝛmire vlti/
mos. ꝛ nunq̄ ſine cuſtodia domum eſſe. ſicut ꝛ
ciuitatem. Et quecunq̄ opoꝛtet euʒ facere nec
nocte nec die omittere. Surgere tamen de no
cte hoc enim ad ſanitatem ꝛ ad philoſophiam
et ad bonam diſpoſitionem vtile

In ſc̄d̄o tractatu ph̄us determiat de ſpeciebꝫ economi
ce capiendo economicā pꝛo habitu quo quis domū ſuaʒ
bene regit. Et iſte tractatus diuidit̄ in duo capitula. In
pꝛimo ponit tria documēta. Quoꝝ pꝛimū eſt. ꝙ quattuoꝛ
ſunt ſpecies economice. ſcilicet acquiſitiua cuſtoditiua oꝛ/
dinatiua ꝛ vſualis Secundum eſt. ꝙ economus dʒ plus
curare fructifera. Ratio eſt. quia illa valent ad conſerua/
tionem domus. Tercium eſt. ꝙ omnia (que pertinent ad
domum) economus debet cuſtodire. vt eis tempoꝛe ne/
ceſſitatis vti poſſit. Ad euidentiam autem melioꝛem pꝛe
dictoꝛum erunt tria dubia

Dubitatur pꝛimo

Utrum quis poſſit bene appetere diuitias virtuoſe. Et
videtur ꝙ non. quia tunc fieret auarus Ad hoc dicitur ꝙ
diuitie bene poſſunt virtuoſe appeti. ꝛ maxime ille que con
ſiſtunt in operationibus naturalibus ꝛ artificialibus. Ad
pꝛobationem dicitur. ꝙ ipſa pꝛocedit indiffinite ꝛ non vni
uerſaliter. ergo ꝛc̄.

Dubitatur ſecundo. vtrum diuitiue ſunt in infinitum
appetende. Ad hoc dicitur ꝙ non. quia homo eſt poten/
tie finite. modo finitū non debet appetere infinitū. Et ſi di
ceres. tamen illiberalis non appetit intantū quin eius appe
titus plus deſiderat ergo ꝛc̄. Reſpondetur ꝙ liberalitas
nō ſolum conſiſtit in accipiendo. ſed etiam in exponēdo. ſcʒ
q̄uo qualiter q̄n ꝛ ſic de alijs circūſtantijs

Dubitatur tercio. vtrum quis poſſit actualiter appe
tere diuitias in infinitum. Reſpondetur pꝛimo. ſi intelligi
tur ꝙ inclinatio eſt infinita. vł quia appetitus eſt infinitus
ēt ſic eſt falſum. Secundo reſpondetur ſic. ꝙ illa res q̄ ap/
petitur ſit infinita. ꝛ ſic iterum eſt falſum. Tercio reſponde
tur. ꝙ quantumcunq̄ aliquis appetit diuitias. tamen po/
teſt adhuc plures appetere. ꝛ ſic poteſt concedi ſm̄ ꝙ habe
tur pꝛimo politicoꝛum. ſcilicet ꝙ appetitus diuitiaruʒ cre
ſcit in infinitum

A modicis q̄dem rebus atticus mo/
dus vſu fructuū vtilis dicitur In mag
nis autem diuiſis his que ad annum ꝛ ad men
ſem conſumentur. Idem de ſupellectilium vſu
coꝝ que quotidie. ꝛ eoꝛum que raro. hec tradē/
da ſunt ſemꝑ aſtantibus ſuper his. Et coꝝ cu
ſtodiam ꝑ tempus aliquod faciendū. vt non la
teat quod ſaluū ꝛ quod deficit. Domū etiaʒ ad
reꝝ cuſtodiam conſtruendā ad ſanitatem ꝛ ſa/
lutem ipſaꝝ que intus. Dico autem rebus pu/
ta victualibus ꝛ indumentis. qualis expedit ꝛ
victualium. q̄lia ſicca ꝛ qualia humida. Aliaꝝ
quoq̄ rerum. qualis locus amicis ꝛ ſeruis ꝛ li
beris. feminis ꝛ maſculis et extraneis Domuʒ
opoꝛtet quidem frigidam eſſe pꝛo eſtate. calidā
vero ꝑ hyeme Nec etiā verſus ſit boꝛeaʒ et nō
equaliter lata. Uidetur etiam in magnis eco/
nomijs vtilius hoſtiarius eſſe: q̄ in alijs ſit in/
utilis. ad ſalutē intrantiū ꝛ exeuntiū Ad bonū

UVA. BHSC. IyR_098_3

vero vſum vaſorum latonicũ Opoꝛꝫ em̃ vnũ quodqꝫ in ſuo loco poni. ſic enim paratum ex/iſtens non queritur

In ſcd̃o capl̃o ph̃s docet de alijs ſpeciebꝫ economice. ⁊ ponit tria documenta Primũ. Economus eſt ſicut induſtrialis Rõ quia cõfert vtilitatẽ cõitati domeſtice. Secũdum. Economus dꝫ curatoꝛibꝫ ſupellectilia cõmittere et intelligit ſi hꝫ Terciũ. in domo debent eſſe anguli diuerſi Rõ. quia diuerſe res diuerſimode debent cuſtodiri. et ad euitandum ne ꝯtraria ponãtur in eodẽ loco. Etiã extranei non debent ſcire ſecreta economoꝝ. Et domus eoꝛum debet eſſe quo ad oſtium ⁊ feneſtras verſus boꝛeã. quia ille ventus ſerenus eſt ⁊ ſan⁹ ꝓ coꝛꝑe Etiã expediẽs ẽ ꝙ in domo ſint oſtiarij nõ ꝑfecti ſꝫ claudi, vt meli⁹ inſpiciant intrãtes ⁊ exeũtes. ⁊ vt ſe in alijs nõ occupẽt. Ultimo circa primũ attẽdẽda eſt ſufficiẽtia ꝑtiũ dom⁹. qꝛ oẽs ꝑtes domus hñt ſe vt mẽſura aut vt mẽſuratũ. Si ꝑmũ ſic eſt miniſter. Si ſcd̃m h̃ eſt dupl̃r. aut tales res ſunt aĩate aut inaĩate. Si primũ. hoc eſt tripl̃r. vel aĩa intellectiua ⁊ ſic ẽ ſenſus. vel ſenſitiua vt boues. vel vegetatiua vt arboꝛes Si ſcd̃m. hoc eſt dupl̃r. vel ſunt ab intra vel ab extra. Si primũ ſic eſt familia Si ſcd̃m ſic eſt ventus

Onã mulierẽ oĩbus que intus ſunt dñari opoꝛtet curam habentẽ oĩm ſcḋm ſcriptas leges. non ꝑmittentem ingredi vllum. ſi non ꝑcepit vir. cauentẽ ꝑcipue verba foꝛentiũ mulierum ad coꝛruptionẽ aĩme et que intus ſibi contingunt vt ſola faciat. et ſi q̃d ſiniſtre ab ingredientibꝫ fiat. vir hꝫ cauſam dñam exiſtentẽ expenſaꝝ ⁊ ſumptuũ ad feſtiuitates quas q̃dem vir ꝑmiſerit. Expenſis tñ et veſtimento ⁊ apparatu minoꝛi vtentem. q̃ꝫ etiã leges ciuitatis ꝑcipiunt. Conſiderantẽ quoniã nec q̃ſtus veſtimentoꝝ differẽs foꝛma, nec auri multitudo tanta eſt ad mulieris virtutem quanta modeſtia in quolibet ope. ⁊ deſiderium honeſte atqꝫ compoſite vite Eſt em̃ q̃libet talis oꝛnatus elatio animi. eſt ⁊ multo certioꝛ ad ſenectutẽ multas laudes ſibi ⁊ filijs ſuis retribuendo Taliũ q̃dem igitur ipa ſe in animũ cõpoſite vite debet dñari. Indecens em̃ viro videtur ſcire que intus ſunt In ceteris vero, oĩbꝫ viro parere intendat. nec quicqꝫ ciuiliũ audiẽs nec aliquid de his (que ad nuptias ſpectare videntur) velit peragere. ſed cum tempus exigit ꝓpꝛios filios filiaſqꝫ foꝛas tradere aut recipere intus. tunc autem pareat viro in omibus. et ſimul deliberet ⁊ obediat ſi ille precipit arbitrãs non ita viro turpe eroum que domi ſunt quicq̃ꝫ peragere. ſicut mulieri que foꝛis ſunt quicq̃ꝫ perquirere.

Ste eſt ſcd̃s liber economicoꝝ. in q̊ ph̃s determĩat magis ꝯplete de cõicatõe viri ⁊ vxoꝛis ad inuicem et ꝯtinet duos tractat⁹ In ꝑmo detm̃iat de q̃buſdã ꝓprijs viri ⁊ mulieris. q̃ in cõitate eoꝝ ſt̃ ſeruãda. Primus aũt tractat⁹ ꝯplectit̃ q̃nqꝫ capl̃a In q̊ꝝ ꝑmo determĩat q̃liter mulier dꝫ ſe h̃re ad ea q̃ ſunt circa virũ. de q̊ erũt octo documẽta cũ vna dubitatõe Primũ. mulier ſꝑ dꝫ dñari his q̃ ſt̃ in domo. Rõ qꝛ vir nõ ꝑt ſingl̃a reſpicere. Scd̃ꝫ mulier nõ dꝫ admittere ꝙ intrent extranei ſine licentia viri. cuius tres ſunt rõnes. ꝑma ne ſciãt, ſecreta domus. ſcd̃a ne mulier diffamet̃. tercia ne vir inclamet mulierẽ. Tercium. mulier dꝫ eſſe dña ſumptuũ ⁊ exponendoꝝ in domo. pꝫ ex rõne ꝑmi. Quartũ. mulier nõ dꝫ vti, victu ⁊ veſtitu maioꝛi q̃ꝫ eſt mos in ciuitate Ratio. q̃a al̃s de ea fieret ſuſpicio. Quintũ. mulier nõ debet ſe intromittere de magnis ⁊ excellentibus. Rõ. quia al̃s fieret ingrata viro. Sextum. ſi filius dꝫ ducere vxoꝛem aut filia maritum expedit vt fiat ex deliberatione viri ⁊ mulieris Septimũ. mulier non debet factis viri cõtradicere. Ultimũ. turpius eſt mulieri ſe intromittere de magnis q̃ꝫ viro ſe intromittere de paruis. Ratio. quia primũ excedit potentiam mulieris. ſecunduꝫ vero non excedit potentiam viri

Dubitat̃. ſi eſſet mulier q̃ virũ nõ haberet. vtrũ talis dꝫ ſe intromittere de magnis. Ad hoc dr̃. ꝙ in aliq̃bꝫ licꝫ. puta h̃ oneſtis. ſed in arduis debet amicos inuocare

Ed arbitrari decet ꝯpoſitam mulierẽ viri moꝛes ⁊ vite ſue leges ſibi ĩponi a deo ſibi impoſitas cum nuptijs ⁊ foꝛtuna ꝯiunctas quos eq̃dem ſi ſapiunt humil̃r ⁊ ſapienter ferat facile regat domum. ſi vero nõ difficilius Propter quod decet non ſolum eã ꝯtingit viruꝫ eſſe ad reꝝ ꝓſperitatẽ ⁊ ad aliam gloꝛiã vnanimẽ eẽ ac iuxta velle ſeruire. verum etiam in aduerſitatibus. Si q̃d aũt in rebꝫ deerit vel ad coꝛpoꝛis egritudinẽ vel ad ignoꝛantiam anime manifeſta dicat queqꝫ optima. ⁊ in decentibꝫ obſeq̃tur. Preterq̃ꝫ turpia q̃qꝫ agere aut ſibi nõ dignum aut memoꝛẽ eſſe. ſiq̃dem vir aĩe paſſione ad ipam pacauit. de nihilo cõqueratur q̃ſi hoc illo nõ ꝑagentẽ. ſed hec oĩa egritudinis aut ignoꝛantie pene ⁊ occaſiõe peccatoꝝ. Quãto em̃ q̃s in his diligentius obſeq̃tur. tãto maioꝛem

UVA. BHSC. IyR_098_3

gratiā obtinebit. cū curatus extiterit. ⁊ cum ab
egritudine fuerit liberatus. Et ſi q̇d eo iubēte
bñ habentiū nō paruerit mulier. multo magis
ſentiat a morbo curatus Propter qđ decet ti/
mere hmōi. In alijs aūt multo diligētius obſe
qui q̄ꝫ ſi ipā empta veniſſet ad domuꝫ. magno
em̄ precio empta fuit. Societate nanq̄ꝫ vite et
liberoꝝ ꝓcreatōe in q̇bus nihil magis nec ſan
ctius fiet. Adhuc mulier ſiq̇dem cum felici vi/
ro vixiſſet. nō quoqꝫ ſilr̄ fieret diuulgata. Siq̇
dem non. modicū eſt nō vti bñ ꝓſperitate ⁊ nō
humiliter. verū etiam aduerſitatē bene ſufferre
multo magis melius merito honorat̄ In mul/
tis doloribꝰ ⁊ iniurijs eſſe ⁊ nihil turpe ꝑagere
fortis animi eſt. Quare q̇dem igit̄ decet in ad/
uerſitate virum nō ꝑuenire. Si vero ſibi quic/
q̄ꝫ mali ꝯtingat arbitrari. hāc optimā laudē ſo
brie mulieris. Exiſtimantē qm̄ nō alceſtes tan
q̄ꝫ ſibi acq̇rere gloriam. nec penolope tot ⁊ tan
tas laudes meruiſſet ſi cū felicibꝰ viris vixiſſet
Nunc aūt admeti vlixis aduerſitates ꝑauerāt
eis memoriā immortalē. facte em̄ in malis fide
les ⁊ iuſte viris a dis non immerito ſunt hono
rate: Proſperitates em̄ facile inuenire ꝑticipā
tes. aduerſitate aūt nolunt cōicari niſi optime
mulieꝝ. Propter quod multo magis decet vi/
rum honorare ⁊ in verecundia iō habere ſi ſcit̄
pudicicia ⁊ opus aīoſitatis. filius ſm̄ herculē
non ſeq̇tur mulierem. ergo q̇dem in typo legū
et morum oportet ſe cuſtodire

In ſcđo caplo ponit q̄ttuor documenta. Primuꝫ. mu/
lier dꝫ ſequi mores ſui viri. Scđm. mulier dꝫ eſſe patiens
cum ſuo viro nedum in ꝓſperis. ſed etiā in aduerſis. Ter
cium. mulier debet orare deum ne cōtingat ei viruꝫ in ad/
uerſis ꝑire. Quartū. mulier nō debet verecūdari ſi a viro
non parit filium pulchrū. neqꝫ de eo ꝙ vir non ſit diues

Ir aūt in ſilibus leges adinueniat vxoris
ad vſum. qm̄ ad domum viri tanq̄ꝫ ſocia
gratia filioꝝ ⁊ vite venit relinquēs domū geni
toꝝ viri ⁊ ſui noīa habitura. q̇bus nihil quidē
ſanctius fiet. aut circa q̄ magis vir ſane mētis
ſtudebit q̄ꝫ ex optima ⁊ ꝑcioſiſſima muliere li/
beros ꝓcreare. Senectutis paſtores q̄ſi opti
mos et pudicos cuſtodes patris ac matris
totius domus ꝯſeruatores. qm̄ educati qu
pe recte a patre et a matre ſancte atqꝫ iuſte ip/
ſis vtētes. q̄re merito boni fiūt. hoc aūt nō ob/
tinētes patient̄ defectū Exēplū em̄ vite niſi fi/
lijs parētes dederit purā ⁊ excuſabileꝫ cām ad
inuicē habere poterant ⁊ timorē. ne ꝯtēpti a fi/
lijs cum non bene vixerint ad interitū ipis erit
Propter q̄ em̄ nihil decet omittere virū ad vx/
oris doctrinā. vt iuxta poſſe q̄ſi ex optimis li/
beros valeant procreare. Etem̄ agricola nihil
omittit ſtudendo vt ad optimā terrā ⁊ maxime
bene cultā bonuꝫ ſemē ꝯſerere. expectans itaqꝫ
optimū ſibi fructū fieri. ⁊ vult ꝓ ea mori vt de/
uaſtari nō poſſit. ⁊ ſi ſic cōtingit mori cum ini/
micis pugnando. ⁊ hmōi mors maxime hono
rat̄. Ubi autē tantū ſtudiū fit ꝓ corꝑis eſca. ad
quā ſemen aīe confundit̄. q̇d ſi ꝓ liberis et ma/
tre atqꝫ nutrice. nōne oē ſtudiū faciendum eſt
Hoc em̄ ſolo eſſe oīe mortale ſꝑ ⁊ immortali
tatis eſſe ꝑticipat. ⁊ ſic om̄es petitōes ⁊ oratio
nes diuine ꝑmanēt patronoꝝ. Unū q̇ ꝯtēnit h̄
deos negligere videt̄. ꝓpter deos itaqꝫ eē corā
quibꝰ ſacra mactant̄ ⁊ vxorē duxit. ⁊ multo ma
gis. qꝛ ſe poſt parētes vxori tradidit ad honorē

In tercio caplo ponit tria documēta. Primū. vir debꝫ
ſtudere vt inueniat leges ꝙ faciat optimā mulierem. ⁊ ex
ꝯñti optimos filios gñeret. Et puer obtinebit nomē pa
tris qđ intelligit̄ de cognomine. Scđm. vir dꝫ ſtudere vt
faciat bonos filios. qꝛ alr̄s nō ſunt apti ad hereditatē pa/
tris adeundā. Terciuꝫ. in cōitate domeſtica melius eſt ꝓ/
curare filias ad felicitatem ⁊ beatitudinem

Maximus honor ſobrie mulieris ē. ſi vide
rit virum ſuū obſeruantē ſibi caſtitateꝫ. ⁊
de nulla alia muliere curam magis habentem
ſꝫ pre ceteris oībus ꝓpriā ⁊ amicā ⁊ fidelē exiſti
mātē. tāto etiā magis ſtudebit ſe eē talē mulier
ſi ꝯgnouerit fideliter atqꝫ iuſte ad ſe virū amabi

UVA. BHSC. IyR_098_3

lem eſſe. ꝛ ipſa circa verū iuſta ꝛ fidelis erit Ergo ꝛ prudentem virum non decet ignorare nec parentis qui ſui honoris ſunt. nec q̄ vxoris. et [..]ū proprij decens ꝛ tribuens vnicuiqꝫ que ſua [..]nt. vt ſic factus et iuſtus multo grauiter fert quiſqꝫ honore ſuo priuatus. Neqꝫ ſi alioꝝ quidem multa dedit ꝓpria auferendo libenter acceperit. Nil quoqꝫ iuſtius ac ꝓprius eſt vxoris ad virum q̄ꝫ ſocietas ꝛ honor fidelis. Propter quod nō decet hoīem ſane mētis vt vbicunqꝫ contigerit ponere ſemē ſuū. nec ad qualēcunqꝫ acceſſerit ꝓprium immittere ſemen. vt nō degeneribꝫ vilibus ꝛ iniquis filia liberis legittimis fiant. vt q̄dem ſic vxor honore priueꝶ ſuo. filijs vero ad opprobriū adiungeꝶ. De his ğ oībꝫ viro reuerentia debeꝶ. Appropinquare vero decet virum eius vxori ꝓpoſite. ꝛ cū multa honeſtate modeſtia. ꝛ timore dando verba cōiūctionis eius. q̄ bene habet ac liciti operis ꝛ honeſti multa modeſtia ꝛ fide vtendo. Parua q̄dem et ſpontanea remittēdo peccata. ꝛ ſi q̄d aut ꝑ ignorantiā deliquit moueat: nec metū incutiat ſine pudore ꝛ verecūdia Nec etiā ſit nimis negligēs nec ſeuerus: talis q̄dē paſſio mulieris meretricis ꝛ adultere eſt. Cum verecūdia aūt ꝛ pudore equaliter diligere ꝛ timere libere mulieris ē ad ꝓpriū virum. Duplex eñ timoris ſpēs eſt. alia q̄dem fit cum verecundia ꝛ pudore. q̄ vtunꝶ ad patres ſobrij filij ꝛ honeſti. ꝛ ciues cōpoſiti ad benignos rectores. Alia vero cum inimicia et odio: ſicut ſerui ad dominos. ꝛ ciues ad tyrannos iniquos ꝛ iniurioſos. Ex his quoqꝫ omibus eligens meliora vxorē ſibi cōcordem ꝛ fidelem ꝛ ꝓpriam facere decet. vt p̄nte viro et non vereatur ſemꝑ. ꝛ non minus ac ſi p̄ns adeſſꝫ. ꝛ tanq̄ꝫ rex oīm curatores: ꝛ q̄n vir abeſt vt ſentiet vxor ꝙ nullus eſt melior ſibi. nec modeſtior nec magis ſibi ꝓprius viro ſuo. vt oſtēdat hoc in principio ad cōe bonū ſemꝑ reſpiciens nociua q̄uis nociua ſint in talibus. Et ſi ipſe ſibi maxime domineꝶ. optimus totius vite rector exiſtit. ꝛ vxorem talibus vti decebit

Am nec amiciciā nec timorē ſine pudorē nequaq̄ꝫ honorauit homerus. ſꝫ vbi amare ꝑcepit cum modeſtia ꝛ pudore Timere autē ſicut helena ait dicens. priamus reuerēdus ac metuēdus eſt mihi ꝛ terribilis amātiſſime ſocer. nil aliud dicens q̄ꝫ cū timore ipm diligo ꝛ pudore. Et ruſus vlixes ad nauſicā dixit. Te mulierē valde miror ꝛ timeo. Arbitraꝶ eñ homerus ſic ad inuicē virū ꝛ vxorē habere putās ambos bñ fieri taliter ſe habentes. Nemo eñ diligit nec miratur peiorem vnq̄ꝫ ſe. nec etiam timorē cum pudore. ſed hmōi paſſiones cōtingunt ad inuicem melioribꝫ et natura benignis timoribꝫ cum ſciā ad ſe mulieres: Hunc habitum vlixes ad penolopē habēs in abſentia eiꝰ vxorem nihil deliq̄t. Agmē non aūt ꝓpter criſidem ad eius vxorem peccauit. in eccleſia ducens mulierē captiuā. ꝛ non bonā. imo vt dicā barbarā: in nullo tamē deficere Clitimeſtra nō eq̄dem bene ex ſe liberos habentē neqꝫ vir communicare viſus eſt Qualiter eñ iuſte (qui ante q̄ꝫ ſciret illam qualis fieret erga ſe) nuꝑ ꝑ violentiam duxit Vlixes autem rogante ipm atlante filia ſibi cohabitare. ꝛ promittente ipſū facere immortalē. nec vt fieret immortalis ꝓdere preſumpſit vxoris affectum. dilectionē. ꝛ fidē. maxime arbitrās penam ſuā fieri ſi malus exiſtēs immortalitatē mereaꝶ habere. Nam cum filia atlantis tirce iacere noluit propter amicoꝝ ſalutē. immo reſpondit ei. ꝙ nihil dulcius eius patria poſſet videri. q̄uis aſꝑa exiſtente. et orauit magis mortalē vxorem filiū videre. q̄ꝫ viuere ſic et finit et vxore ſua fidem ſuam ſeruabat pro quibus recipiebat equaliter ab vxore ſua

UVA. BHSC. IyR_098_3

In quarto ⁊ quinto capitulis principale dictū phīloſophi eſt ꝙ economus debet ſtudere vt ꝓcreet ſibi optimos filios Et alia(que reſumit)ſunt prehabita

Ateat etiā ⁊ autor in vlixis oratiōe ad nauſicam honorare. maxime viri ⁊ vxoris. cum ſit nuptus pudicā ſocietatem. Orauit enim deos ſibi dare viruz et domum ⁊ vnanimitatem aptatam. ⁊ viruz non quemcūqꝫ ſed bonum. Nihil em̄ magis bonū ipa in hominibꝫ ait eſſe. quantū concordes vir ⁊ vxor in voluntatibꝫ domum regant Hinc patet rurſus ꝙ non laudant vnanimitatem ad inuicem que circa ꝑua ſeruitia fit. ſꝫ eaꝫ que animo ⁊ prudētia iuſte cōiunctā non volū/tatibꝫ domus regere non ſufficiat. Et iterū di/cens. qꝛ cū huius delectatio ſit multe q̄dē tri/ſticie inimicis fiūt in ipſius aīatis. Nā gaudia multa ⁊ maxime ipm aut verū dicentē. Nā viro q̄dem circa optima ꝯcorditer exn̄tibus ne/ceſſe eſt vtriuſqꝫ amicos ſibi ad inuicē ꝯcordare. Dem̄ fortes exn̄tes eſſe terribiles inimicis ſuis. amicis āt vtiles. His vero diſcordātibꝫ drn̄t ⁊ amici. dem̄ vero ⁊ infirmos eē. ⁊ maxīe huiꝰ ipē ſentire. In iſtis āt mulier maxīe precipit alioꝝ. Ea q̄dē q̄ praua ſunt ⁊ impudica inherere ſibiꝫnuicē. ea vero q̄ iuxta poſſe eoꝝ pudica ⁊ iuſta ſunt indifferēter ſibiꝫpſis ſeruire.

Tudentes ergo ꝑmo oēm curā parentum habere ⁊ vir q̄dē curā eoꝝ q̄ ſunt mulieris nō minꝰ q̄ꝫ ſuoꝝ. vxor vero eoꝝ q̄ ſūt viri. dem̄ amicoꝝ ⁊ filioꝝ ⁊ reꝝ totiꝰ domꝰ tā q̄ꝫ cōia cura habeāt. Colluctātes ad inuicē vt plurimū bonoꝝ ad quā vtraqꝫ cā fieret. ⁊ me/lior atqꝫ iuſtior. Dimittent q̄dem ſuꝑbiam. re/gentes aūt in rōe. ⁊ habētes humilē modū māſuetum. Ut cuꝫ ad ſenectutē veniet libera a beneficio ⁊ a multis curis concupiſcentiū ⁊ vo/luntatū. que interdum fuit in iuuētute habeat inuicem. ⁊ filiꝫs rn̄dere vterqꝫ eoꝝ ad domum pluriū bonoꝝ rectoꝝ factꝰ. ⁊ ſtatim ſcire aut [illegible] fortunā malū. aut ꝑ virtutē bonū. In q̄bꝫ (d[illegible]cerit) maximū meritū a diꝫs ꝯſequiť vt py[illegible]rus ait. Dulce em̄ ſibi cor ⁊ ſpes mortaliuꝫ multitudinē volūtatū gubernat. Scd̄m āt a filiꝫs feliciť ad ſenectutē depaſci. ꝓpť q̄ ꝓprie ⁊ cōiter iuſte ꝯſiderātes ad oēs dꝫos ac hoīes eū q̄ vitā hn̄t. ⁊ multuꝫ ad ſuā vxorē ⁊ filios ⁊ parentes

In ſcd̄o tractatu phs ponit q̄dā cōia virū ⁊ mulierez reſpiciētia. In p̄rio caplo dr ꝙ tā vir q̄ꝫ mulier dn̄t ſtudere vt habeāt tantā curam de amicis vxoris ſicut econtra In ſcd̄o dr ꝙ ipſi magnā curā dn̄t habere in iuuētute vt ī ſenectute poſſint ſecure viuere. ⁊ ſic dabiť eis honor ⁊ magna laus ab hoībus. Ad euidentiā aūt meliorem oīm predictoꝝ erunt quattuor dubia

Dubitatur primo

Utrū q̄s dꝫ plus diligere filios q̄ꝫ ſe. Ad h̄ dr ꝙ economus plus dꝫ diligere ſe q̄ꝫ filios ⁊ vxorē. Rō eſt. qꝛ hō dꝫ ſibi maxīe eſſe amicus. ix. ethicoꝝ. Etiā plus dꝫ videre de muliere bona q̄ꝫ de nutrimēto ꝓpriꝫ corporis Dubitať ſcd̄o. vtrū q̄s plus dꝫ diligere vxorē q̄ꝫ parentes. Et vi/deť ꝙ ſic. nam ꝓpter vxorē quis relinq̄t parentes. igitur. Scd̄o plus reſtringiť vxori q̄ꝫ parentibꝫ. ex quo inter eos eſt vinculū indiſſolubile. Tercio maiorē hꝫ q̄s amiciciam ad vxorē. g̃. Ad hoc dr ꝙ non vt patet ꝑ phm in hoc ſecūdo. ⁊ in. ix. ethicoꝝ. Un̄ ſimplr̄ loquendo dꝫ q̄s plus dili/gere parentes. patet nā a parentibꝫ plus recipit. ſcꝫ eē ⁊ viuere. Ad primā igiť rōem negeť aſſumptū. licet em̄ dimittat parētes quo ad habitationē. nō tn̄ ſimplr̄. qꝛ nō minꝰ eſt eis ſꝑ obligatus Ad ſcd̄am dr ꝙ ſoluꝫ ad certū tempꝰ plus aſſociať vxori. ſed nō ſꝑ nec in oībus. Ad vltimā ne/getur aſſumptū. nā inter filios ⁊ parētes maxima eſt amicicia ꝓpter oīa bona taꝫ delectabilia q̄ꝫ honeſta ⁊ vtilia

Dubitatur tercio. vtꝝ debet q̄s plus diligere filios q̄ꝫ vxorē. Et videť ꝙ nō. qꝛ eſt vxori plꝰ obligatꝰ Scd̄o. qꝛ vir p̄t abnegare filios ⁊ non vxorem. Ad hoc dr. ꝙ debet plus diligere filios q̄ꝫ vxorē. pꝫ qꝛ vxor diligiť ꝓpter filios g̃ filiꝫ plus diliguntť. quia ꝓpter quod vnūquodqꝫ tale ⁊ illud magis. Etiam filiꝫ ſunt eius ꝑtes. mō plus debet q̄s diligere ſuam ꝑtem q̄ꝫ non ꝑtem Ad primā igiť rōem negetur aſſumptū. ⁊ dr ꝙ plus eſt obligatus filiꝫs q̄ꝫ vxori. et debet eos educare ⁊ cōſeruare. Ad ſcd̄aꝫ dr ꝙ pater nō debet abnegare filios. nec poteſt niſi ꝓpter malicias eoruꝫ g̃. ⁊c. Dubitať vltimo. vtruꝫ debet q̄s plus diligere vxorem q̄ꝫ ꝓprium corpus. Et videtur ꝙ non. qꝛ hō eſt ſemper maxime ſibi amicus. g̃ plus ſeipm̄ dꝫ diligere q̄ꝫ vxo/rem Ad hoc dr. loquēdo de amore ordinato tunc dicēduꝫ eſt ꝙ nō. vt ſatis oñdit rō De alio aūt amore loquendo (de quo loq̄tur in hoc ſcd̄o) poſſꝫ concedi ꝙ quis tenetur vxorē plus diligere quo ad eius bonitatem q̄ꝫ propriuꝫ corpus. ⁊ q̄ꝫ curare de nutrimento propriꝫ corporis. Secꝰ aūt eſt de amore ordinato qui a ſeipſo incipit. Nos autē eum amare concedat. per cuius amorem nos dignos efficiat. q̄ charitas ꝑfecta eſt ieſus chriſtus in ſecula ſeculoꝝ

BIBLIOTECA DE ... VALLADOLID

UVA. BHSC. IyR_098_3

UVA. BHSC. IyR_098_3

UVA. BHSC. IyR_098_3

UVA. BHSC. IyR_098_3

Biblioteca de Santa Cruz

IyR 98

UVA. BHSC. IyR_098_3

·VERSOR·SVP·LIB·ÆTHIC·

UVA. BHSC. IyR_098_3